

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3:331.5(477.51)

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.11>

Олена АФОНІНА

ДЕМОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ
(НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті викладені основні результати дослідження демографічних процесів у Чернігівській області, які впливають на формування трудових ресурсів на регіональному рівні. Розкрито механізм впливу демографічних факторів на формування чисельності економічно активного населення. Досліджено процеси природного та механічного руху населення, їх вплив на формування ринку праці Чернігівської області. Проведено порівняльний аналіз статевого-вікового складу населення з метою виявлення структурних диспропорцій.

Ключові слова: демографічний фактор, регіональний ринок праці, трудові ресурси.

Постановка проблеми. В останні роки демографічна ситуація у Чернігівській області належить до переліку гострих і актуальних соціальних проблем. На тлі катастрофічного зменшення чисельності населення, особливо за рахунок його природного скорочення, пов'язаного з низьким рівнем народжуваності і високим рівнем смертності, відбувається деформація усіх демографічних структур, які забезпечують відтворення людського потенціалу.

Розмах і повнота демографічних втрат не обмежуються лише кількісними показниками. Депопуляція посилює руйнування трудового потенціалу, зменшується кількість зайнятого населення, знижується питома вага його економічно активної частини, а одночасно з цим виникають різні асиметрії на ринках праці. Сьогодні гостро стоїть проблема дослідження впливу негативних змін в демографічних структурах на різні сфери суспільства, у тому числі і на регіональний ринок праці.

Огляд попередніх результатів наукових досліджень. Дослідженню різних аспектів функціонування ринку праці присвячено значну кількість наукових праць таких вчених, як Богиня Д. П., Грішнова О.А., Долішній М.І., Заяць Т.А., Злупко С.М., Ємельяненко Л.М., Качан Є.П., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Онікієнко В.В., Приймак В.І., Петрова І. Л., Петух В. М, Садова У.Я., Семів Л.К. та інших.

Ринок праці як суспільно-географічна категорія досліджується вченими – географами, а саме Мезенцевою Н.І. [4], Немець Л.М., Сільченко Ю.Ю., Немець К.А., Сегідою К.Ю. [8]. Вагомий внесок у вивчення проблем регіонального ринку праці мали дослідження Безпалої О.В. [1], Запухляк Н.І. [2], Левади О.М. [3], Сайчука В.С. [9].

У той же час недостатньо вивчені питання впливу демографічних факторів на ринок праці в умовах нестабільності населення, великих обсягів міграції, асиметрії в ринкових відносинах. Мова йде про необхідність виявлення

впливу демографічних процесів на ринок праці у регіоні, де природне скорочення чисельності населення відбувається швидкими темпами.

Метою дослідження є оцінка впливу демографічних факторів на формування регіонального ринку праці на прикладі Чернігівської області.

Виклад основного матеріалу. Розвиток конкурентної соціально орієнтованої ринкової економіки неможливий без побудови цивілізованого ринку праці, що являє собою суспільно-географічну категорію, специфічний суспільний механізм, який реалізує певний комплекс соціально-трудова відносин і сприяє встановленню і дотриманню балансу інтересів між працівниками, підприємцями і державою. Формування і розвиток регіонального ринку праці залежить від сукупної дії факторів, з-поміж яких демографічний фактор є базовим у формуванні трудового потенціалу і характеризує можливі кількісні і якісні зміни населення регіону. Демографічний фактор включає процеси відтворення населення, його тип, зміну поколінь, рівень народжуваності, смертності, статеву та вікову структуру населення, міграції.

На початок 2018 р. Чернігівська область посідала 24 місце з-поміж регіонів України за чисельністю населення. Для області характерні процеси депопуляції, які розпочалися із 1993 р. в Україні, і з 1960 р. у Чернігівській області і тривають до сьогодні. На початок 2018 р. чисельність наявного населення Чернігівської області становила 1020,1 тис осіб, що на 13,3 тис осіб або 1,3% менше ніж у 2017 р. З 1995 по 2018 рр. Чернігівська область втратила 347,2 тис осіб населення або 25,4% (рис. 1).

Таке суттєве скорочення чисельності населення Чернігівської області викликане природним скороченням населення та міграційними процесами, при посиленій дії першого фактора (рис.2).

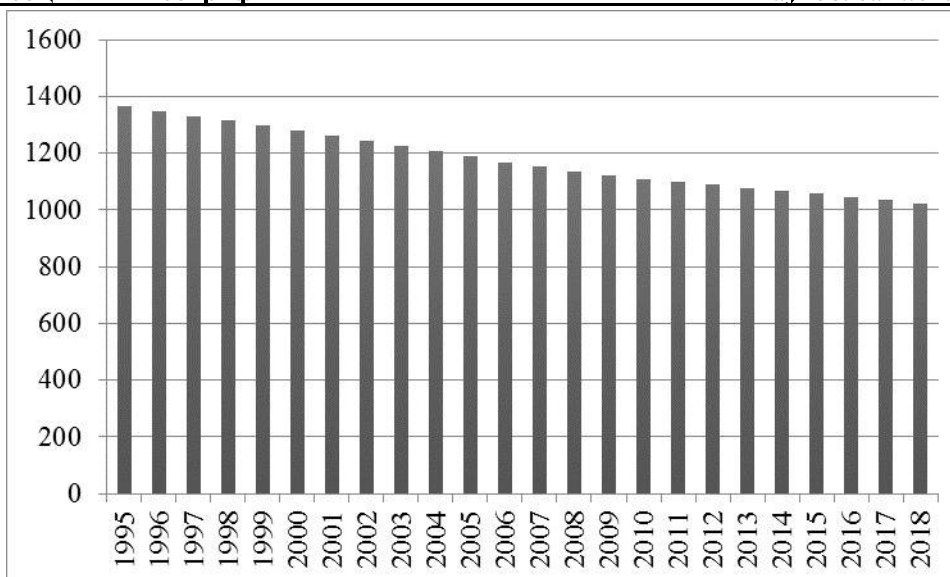

Рис.1. Динаміка чисельності населення Чернігівської області, тис осіб (побудовано автором за даними [5])

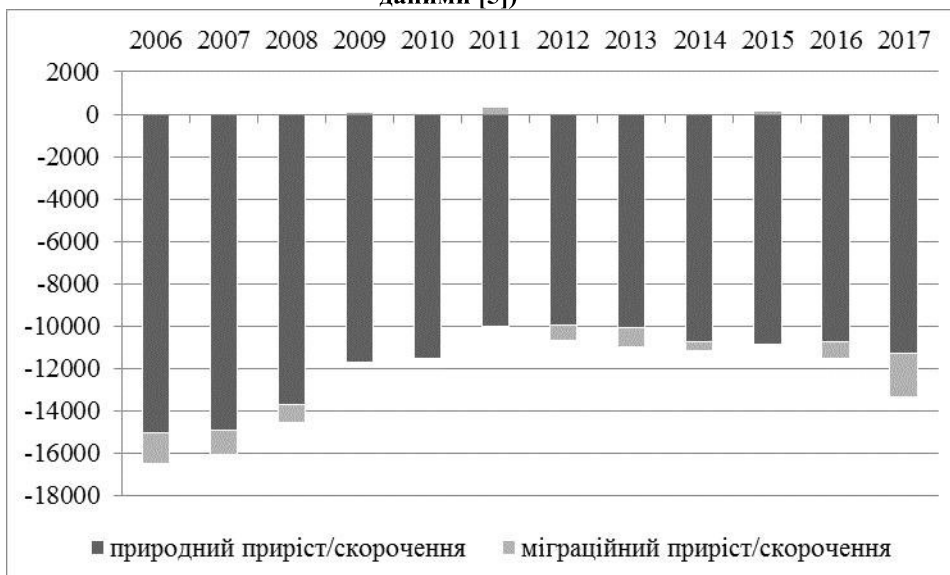

Рис.2. Компоненти зміни чисельності населення Чернігівської області, осіб (побудовано автором за даними [5])

Особливістю Чернігівської області є сталий процес природного скорочення чисельності населення, який визначається сукупною дією процесів народжуваності та смертності, які безпосередньо впливають на стан ринку праці. Наприклад, зміни рівня народжуваності впливають на склад трудових ресурсів тільки через певний період часу, а зміна рівня смертності, особливо у працездатному віці, має негайний вплив на зміну кількості трудових ресурсів.

Народжуваність - це один з найголовніших компонентів процесу відтворення населення. Зміна рівня народжуваності у часі залежить від раніше сформованих демографічних ситуацій, має природну біологічну основу і критично залежить від соціально-економічних умов. З 1997 по 2009 рр. рівень народжуваності у Чернігівській області підвищу-

вався. Однак 2009 р. став початком скорочення показників народжуваності.

Згідно з даними табл. 1, найбільша кількість народжених у 2018 р. характерна для Чернігівського та Козелецького районів, найменша - Срібнянського, Талалаївського та Новгород-Сіверського районів. У м. Чернігові відзначається найбільша кількість народжених у порівнянні з іншими містами області.

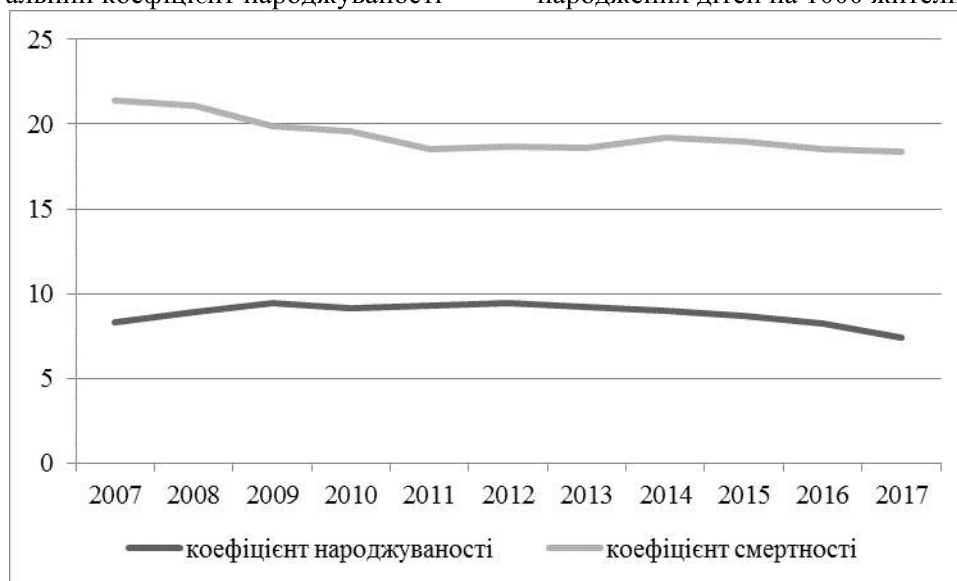
Для оцінки рівня народжуваності використовується коефіцієнт народжуваності. У Чернігівській області з 2012 р. даний показник має тенденцію до зниження. У 2017 р. він становив 1,2 дитини на 1 жінку. Найбільша кількість дітей народжується у жінок віком від 20 до 24 років, але в останні роки спостерігається зростання рівня народжуваності у жінок вікових категорій до 20 років і старше 40 років.

Народжуваність, смертність та природний приріст у розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування Чернігівської області у 2018 р., осіб (складено автором за даними [5])

Райони і міста обласного підпорядкування	Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст/скорочення
Бахмацький	259	895	-636
Бобровицький	245	693	-448
Борзнянський	186	713	-527
Варвинський	110	307	-197
Городнянський	204	598	-394
Ічнянський	204	673	-469
Козелецький	312	1224	-912
Коропський	125	545	-420
Корюківський	172	493	-321
Куликівський	104	422	-318
Менський	224	834	-610
Новгород-Сіверський	80	336	-256
Ніжинський	167	719	-552
Носівський	195	736	-541
Прилуцький	190	758	-568
Ріпкинський	151	664	-513
Семенівський	126	381	-255
Сновський	160	492	-332
Сосницький	107	411	-304
Срібнянський	56	228	-172
Талалаївський	66	260	-194
Чернігівський	372	1149	-777
м. Чернігів	2147	3615	-1468
м. Ніжин	478	1007	-529
м. Прилуки	344	933	-589
м. Новгород - Сіверський	70	218	-148

У 2017 р. у Чернігівській області народилося 7573 дитини, що на 2649 дітей менше, ніж у 2012 р. Загальний коефіцієнт народжуваності

у 2017 р. знизився у порівнянні з 2012 р. і склав 7,4 новонароджених проти 9,4 народжених дітей на 1000 жителів (рис. 3).

Рис.3. Динаміка коефіцієнтів народжуваності та смертності у Чернігівській області, % (побудовано автором за даними [5])

Ці дані дозволяють констатувати, що у Чернігівській області, де коефіцієнт народжуваності один з найнижчих в Україні не забезпечується просте відтворення населення, оскільки кількість народжених дітей менша від кількості населення, яке вибуле природним шляхом.

Формування регіонального ринку праці стримується втратами населення в результаті смерті. У Чернігівській області, як і у більшості регіонів України, зберігається високий рівень смертності. У 2005 р. рівень смертності був найвищим, з 2006 р. відбувається безперервне зниження загального коефіцієнта смертності до 2013 р. У 2014 р. цей показник знову збільшився на 0,6 на 1000 осіб населення і склав 19,4 померлих. З 2015 р. намітилася тенденція до скорочення коефіцієнта смертності. Необхідно звернути увагу на географічний розподіл смертності (табл. 1). Найбільш високий її рівень у Козелецькому і Чернігівському районах, найбільш низький - у Срібнянському і Талалаївському районах.

Рівень дитячої смертності, у тому числі смертності немовлят один з головних показників здоров'я населення, що реагує на зміни в економічній політиці, характер розподілу матеріальних благ, рівень соціального і культурного розвитку. Разом з тим, рівень дитячої смертності взаємопов'язаний з якістю, обсягом і доступністю медичної допомоги жінкам та дітям. У 2017 р. у Чернігівській області показник дитячої смертності становив 6,4 на 1000 народжених живими. З 1995 по 2017 рр. у Чернігівській області спостерігається зниження показника смертності немовлят. Показник смертності немовлят в регіоні значно нижчий від загальноукраїнського показника. У 1995 р. він склав 15,1 на 1000 народжених живими, а у 2017 р. дорівнював 6,4 на 1000 народжених живими, у той час як в Україні - 7,6 на 1000 народжених живими. Абсолютна кількість дітей до одного року, які померли на території Чернігівської області склала 49 осіб. Головними причинами смертності немовлят є ускладнення періоду народження, пов'язані з патологією протікання вагітності та пологами, пороки розвитку плоду несумісні із життям та інші причини.

Загальна динаміка показника смертності за причинами смертності з 1990 по 2006 рр. відображає загальні для України та Чернігівської області тенденції соціально-економічного розвитку і характеризується зниженням даного показника на 25,8% (з 25405 осіб у 2005 р. до 18856 осіб у 2017 р.). Такі зміни зумовлені зниженням смертності населення від зовнішніх

причин - у 2,4 рази, серцево-судинних захворювань - у 1,2 рази, онкологічних захворювань - у 1,1 рази, що пов'язано із зміною способу життя населення, новими традиціями харчування, підвищенням фізичної активності населення. Структура причин смертності населення Чернігівської області суттєво не змінилась: перше місце посідають хвороби системи кровообігу, друге - новоутворення, третє - зовнішні причини.

Зміни показника смертності населення визначають зміни його тривалості життя. У 1995 р. у Чернігівській області зафіксовані найнижчі значення середньої очікуваної тривалості життя - 67,1 років, у т.ч. чоловіків - 61 рік, жінок - 73,4 років. У наступні роки збільшення середньої очікуваної тривалості життя залежить від дії двох головних чинників - зниження смертності, насамперед передчасної, і старіння населення, що визначаються зміною вікового складу та збільшенням частки осіб похилого віку. У 2017 р. середня очікувана тривалість життя населення Чернігівської області склала 71,2 років, у т.ч. чоловіків - 66,2 років, жінок - 77,1 років. Однак необхідно відзначити, що її величина все ще відстає від загальноукраїнського рівня, особливо у чоловіків 67,0 років. Середня очікувана тривалість життя населення має значну диференціацію за статтю - розрив у тривалості життя чоловіків і жінок становить близько 11 років.

Зміни рівня народжуваності й смертності зумовили зміни у природному прирості населення, який показує різницю між кількістю народжених та померлих за певний період часу. Аналіз показників природного приросту населення дає підстави стверджувати, що демографічний розвиток Чернігівської області не зазнав значних змін. Перш за все, це пов'язано з незначним зростанням рівня народжуваності та незначним скороченням рівня смертності. Протягом 2005-2017 рр. природний приріст населення у Чернігівській області був від'ємним. Але як свідчать дані Головного управління статистики у Чернігівській області, значення показника природного приросту населення зросло (з -14,1% у 2005 р. до -11,0% у 2017 р.) [5]. Його зміни викликані здебільшого скороченням коефіцієнту смертності (з 21,6% у 2005 р. до 18,4% у 2017 р.), оскільки рівень народжуваності був стабільно невисоким. Більше того, починаючи з 1990 р. у Чернігівській області не фіксується позитивний природний приріст населення.

Наслідком проаналізованих процесів відтворення населення, є зміна чисельності економічно активного населення, яке формує базу

пропозиції робочої сили на ринку праці. Як свідчать дані табл. 2, чисельність економічно активного населення у Чернігівській області

протягом 2007-2017 рр. скорочується: у віці від 15 до 70 років на 13,9%, у працездатному віці на 6,0%.

Таблиця 2

Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у Чернігівській області, тис осіб (складено автором за даними [5])

	Все населення		Жінки		Чоловіки		Міське населення		Сільське населення	
	2007	2017	2007	2017	2007	2017	2007	2017	2007	2017
Економічно активне населення										
у віці 15-70 років	546,2	479,6	275,3	236,2	270,9	243,4	331,1	328,2	215,1	151,4
працездатного віку	485,4	458,0	232,8	223,7	252,6	234,3	314,7	315,9	170,7	142,1
Зайняте населення										
у віці 15-70 років	503,9	426,1	256,2	213,0	247,7	213,1	300,0	290,8	203,9	135,3
працездатного віку	443,2	404,5	213,7	200,5	229,5	204,0	283,6	278,5	159,6	126,0
Безробітне населення	42,3	53,5	19,1	23,2	23,2	30,3	31,1	37,4	11,2	16,1
Економічно неактивне населення										
у віці 15-70 років	304,6	279,9	174,2	163,8	130,4	116,1	214,0	181,8	90,6	98,1
працездатного віку	181,5	159,0	86,5	90,4	95,0	68,6	132,4	100,7	49,1	58,3

Показники економічної активності населення суттєво відрізняються за місцем проживання. Зокрема, економічна активність міських мешканців працездатного віку поступово збільшувалася і у 2017 р. досягла 75,8%, натомість у сільських поселеннях кількість економічно активного населення упродовж 2007–2017 рр. поступово зменшувалась і досягла 70,9%. Зафіксовані незначні розбіжності показника економічної активності населення серед чоловіків та жінок: питома вага економічно активного населення працездатного віку серед чоловіків є вищою (51,2% у 2017 р.), ніж серед жінок (48,8% у 2017 р.). Зміни економічної активності населення викликані кризовими явищами в економіці, які призвели до зростання рівня безробіття (на 11,2%), суттєвої економічної неактивності міського населення (у міських поселеннях кількість економічно неактивного населення в 1,8 рази більша, ніж у сільській місцевості), посилення ролі тіньового сектору в економіці регіону.

Ринок праці Чернігівської області характеризується зниженням економічної активності населення, що призводить до прискорення темпів скорочення робочої сили.

На тлі тривалої тенденції скорочення чисельності населення Чернігівської області здебільшого за рахунок низької народжуваності відбувається зменшення кількості і питомої ваги населення допрацездатного віку. Зниження рівня народжуваності зумовило скорочення кількості дітей і підлітків у віці до 15 років. З 1995 по 2007 рр. кількість населення допрацездатного віку зменшилась на 103,5 тис осіб

або 64,1%, а за період з 2007 по 2017 рр. - на 14,8 тис осіб. Питома вага населення допрацездатного віку у 1995 р. становила 19,5%, а у 2017 р. - 14,5%. При цьому загальна кількість населення допрацездатного віку скоротилась з 265,0 тис осіб у 1995 р. до 146,7 тис осіб у 2017 р.

За період 1995-2017 рр. кількість осіб допрацездатного віку зменшилась на 158,6 тис осіб, натомість його питома вага зросла з 55,6% у 1995 р. до 59,0% у 2017 р. Зміни чисельності населення допрацездатного віку впливають на кількісний склад штатних працівників (табл. 3).

За період 2000-2018 рр. середньооблікова кількість штатних працівників у Чернігівській області зменшилась на 173,1 тис осіб або у 1,9 рази. При цьому загальна кількість штатних працівників скоротилась з 357,5 тис осіб у 2000 р. до 184,4 тис осіб у 2018 р. Від початку 2000-их рр. у Чернігівській області фіксуються деякі позитивні тенденції (збільшення коефіцієнта обороту робочої сили по прийому з 16,5% у 2000 р. до 29,9% у 2018 р.), проте більш помітним є вплив негативних тенденцій, які формують кон'юнктуру ринку праці (коефіцієнт обороту робочої сили зі звільнення збільшився з 18,4% у 2000 р. до 33,8% у 2018 р. і перевищує коефіцієнт по прийому на 3,9%). Тому, навіть за умов покращення сучасних тенденцій демографічного розвитку Чернігівської області, накопичений дисбаланс на регіональному ринку праці не буде подолано протягом тривалого проміжку часу.

Динаміка середньооблікової кількості штатних працівників, коефіцієнтів обороту робочої сили по прийому та звільненню у Чернігівській області (складено автором за даними [5])

Роки	Середньооблікова кількість штатних працівників, тис осіб	Коефіцієнт обороту робочої сили, % до середньооблікової кількості штатних працівників	
		по прийому	по звільненню
2000	357,1	16,5	18,4
2001	338,5	18,0	21,3
2002	317,8	19,8	24,4
2003	297,8	20,4	26,1
2004	280,8	23,0	26,1
2005	278,0	22,7	26,1
2006	271,7	24,6	28,2
2007	263,5	24,6	29,0
2008	256,2	24,3	30,9
2009	238,6	23,2	32,5
2010	237,3	22,8	26,5
2011	229,4	26,1	27,0
2012	220,1	24,4	28,3
2013	213,3	25,3	29,4
2014	205,6	23,5	28,4
2015	193,7	22,2	27,1
2016	189,8	23,4	25,9
2017	184,9	27,5	28,9
2018	184,4	29,9	33,8

Питома вага осіб післяпрацевдатного віку у загальній чисельності населення Чернігівської області зросла з 24,9% у 1995 р. до 26,5% у 2017 р. Хоча чисельність населення даної вікової групи у 2017 р. у порівнянні з 1995 р. не збільшилася, а навіть трохи зменшилася. Населення Чернігівської області зменшується на тлі низхідної тенденції, яка характерна для загальної динаміки населення, чисельність його працевдатної частини скорочується також. Така ситуація склалася в результаті непропорційного співвідношення поколінь, що входять у працевдатний вік і виходять з нього. Покоління початку 2000-х років досягнувши працевдатного віку не повною мірою компенсує вибуття працевдатного населення. Крім того низький рівень народжуваності негативно позначається на заміщенні трудових ресурсів. До теперішнього часу структурний фактор поповнення трудових ресурсів у Чернігівській області практично себе вичерпав. На зміну поколінню осіб, які досягли пенсійного віку, приходить нечисленне молоде покоління. Тому, одночасно зі зменшенням чисельності населення, яке досягло 16-річного віку, відбувається збільшення кількості осіб пенсійного віку. Таким чином, вплив вікової структури виявляється, з одного боку, у зниженні резервів поповнення трудових ресурсів, а з іншого, - у старінні трудових ресурсів і збільшенні кількості осіб, які досягають верхньої межі працевдатного віку. Таким чином, на даний час фактор вікової структури населення негативно

позначається на формуванні трудових ресурсів регіону.

Зміни, що відбуваються у віковій структурі населення Чернігівської області тягнуть за собою і зміну показників демографічного навантаження. На початок 2017 р. на 1 000 осіб населення працевдатного віку припадало 410 непрацевдатних (у 1995 р. - 388). Навантаження дітьми і підлітками у віці до 15 років склало 145 осіб (у 1995 р. - 195), особами літнього віку - 265 (у 1995 р. - 249).

Чернігівська область вже давно входить до групи регіонів України з найстарішою віковою структурою населення. Свідченням старіння населення у регіоні є неухильне зростання частки осіб старших вікових груп і скорочення частки дітей. Таким чином, у Чернігівській області склалася регресивна вікова структура населення.

Одним з важливих демографічних показників є статеві структури населення. Вона дозволяє зробити відповідні висновки щодо перебігу демографічних процесів та визначити можливі зміни динаміки чисельності населення і кількості трудових ресурсів. При цьому статеві структури населення є результатом процесів народжуваності і смертності населення у конкретних історичних умовах відтворення.

Аналіз демографічних показників свідчить, що протягом 1995-2018 рр. у Чернігівській області спостерігається постійне переважання представниць жіночої статі у загальній

чисельності населення (на початок 2018 р. загальна кількість чоловіків становила 459,6 тис осіб, жінок - 551,9 тис осіб). У процесі переходу населення від молодших до старших вікових груп, співвідношення кількості чоловіків і жінок змінюється. Перевищення чисельності жіночого населення над чоловічим у Чернігівській області фіксується з 38 років [6]. Однак зі збільшенням віку цей розрив посилюється і є проявом гендерної асиметрії. Погіршення співвідношення між чоловічою та жіночою статями пов'язано з високою передчасною смертністю чоловіків.

На гендерну структуру населення Чернігівської області впливають такі фактори: співвідношення статей з-поміж новонароджених і населення в цілому, статеві відмінності у показниках смертності і статеві відмінності в інтенсивності міграції населення. На початок 2018 р. співвідношення чисельності народжених хлопчиків і дівчаток становило 102 хлопчика на 100 дівчаток. Варто зазначити, що гендерний склад народжених дітей у Чернігівській області відповідає демографічній константі. На відхилення у величині вторинного співвідношення статей впливають деякі фактори, по-перше, поведінковий фактор населення, по-друге, у структурі населення Чернігівської області спостерігається гендерна асиметрія, коли кількість жіночого населення перевищує кількість чоловічого.

На початок 2018 р. питома вага чоловіків у загальній чисельності населення Чернігівської області становила 45,4%, а жінок - 54,6%, у той час як на початку 1995 р. ці показники склали 45,0% і 55,0% відповідно.

Кількість жінок на кожну 1000 осіб чоловічої статі на початок 2018 р. у порівнянні з 1995 р. зменшилася з 1224 до 1201 особи. Незважаючи на деякі зміни співвідношення представників різних статей, зберігається істотна диспропорція між ними. Гендерна асиметрія

приводить до деформації процесів природного руху та відтворення населення, а також до гендерної нерівності на регіональному ринку праці.

У формуванні регіонального ринку праці важливу роль відіграє міграція населення, а трудові міграції є визначальними у загальній сукупності територіальних переміщень. Міграція населення як один з найбільш багатоаспектних соціальних процесів перетворилась на характерну ознаку сучасного способу життя. Вона виконує важливі суспільні функції, які пов'язані не лише з перерозподілом трудових ресурсів, але і з трансляцією культури, подоланням суттєвих відмінностей між міською та сільською місцевостями. Міграційні процеси та ринок праці тісно взаємопов'язані. З одного боку, територіальні переміщення населення працездатного віку є важливим механізмом формування ціни, попиту та пропозиції на ринку праці, а з іншого – стан регіонального ринку праці значною мірою детермінує напрямки, об'єми та результати міграції. Прибуття населення забезпечує як додаткову пропозицію робочої сили, так і додатковий попит на ринку праці, у першу чергу у сфері освіти, охорони здоров'я і житлового будівництва. Міграційне убуття населення може викликати не лише підвищення попиту на робочу силу, але і зменшити його внаслідок скорочення чисельності населення, а разом з ним і потреби у товарах та послугах місцевого походження.

Міграційні процеси у Чернігівській області мають свої особливості. Протягом останніх п'ятнадцяти років міграція не впливає на процес формування населення регіону, міграційний приріст не може компенсувати абсолютне зменшення чисельності населення внаслідок його природного скорочення (рис 2).

За період 2002-2018 рр. простежується помітний відтік населення з Чернігівської області (табл.4).

Таблиця 4

Динаміка міграційних переміщень населення Чернігівської області, осіб
(складено автором за даними [6])

Рік	Усі потоки міграцій			у т.ч. зовнішня міграція		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Об'єм міграції	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст
2002	21277	23337	44614	585	1574	-989
2003	20565	22895	43460	518	1312	-794
2004	19193	22408	41601	455	879	-424
2005	19463	22119	41582	602	796	-194
2006	20073	21512	41585	680	646	34
2007	20296	21421	41717	643	706	-63
2008	18317	19144	37461	498	525	-27
2009	17669	17553	35222	783	465	318
2010	18286	18271	36557	720	357	363
2011	17968	17623	35591	799	263	536

2012	17097	17818	34915	819	219	600
2013	15305	16224	31529	727	214	513
2014	14281	14207	28488	679	224	455
2015	17132	16665	33797	594	282	312
2016	7388	8020	15408	296	94	202
2017	8799	10759	19558	218	127	91
2018	16723	18597	35320	223	214	9

Досліджуваний часовий інтервал характеризується істотною зміною динаміки, напрямків і масштабів міграційних потоків. Але найголовніше полягає у тому, що змінилися мотиви міграційної поведінки населення. З 2002 по 2016 рр. фіксується скорочення чисельності мігруючого населення. З 2017 р. міграційний оборот знову збільшується. Пік міграційного обороту (44,6 тис осіб) досягнуто у 2002 р. Після чого спостерігається чітка тенденція зниження кількості мігрантів (у 2018 р. їх кількість знизилася на 26,3% порівняно з 2002 р.). Скорочення кількості мігрантів по прибуттю склало 4554 особи або 27,2%. Однак, до 2018 р. кількість прибулих значно зросла у порівнянні з 2016 р. (на 9335 осіб або у 2,3 рази). Подібні тенденції з вибуття та обсягу мігруючого населення - зниження показників з 2002 по 2016 рр. і подальше зростання.

Тенденції скорочення характерні і для зовнішньої міграції, зокрема: у 2002 р. обсяги прибуття становили 585 осіб, а наприкінці досліджуваного періоду (2018 р.) - 223 особи. Вибуття населення дублює динаміку прибулого населення - зниження показника до 2018 р. З 2009 р. сальдо зовнішньої міграції позитивне.

Обсяги міграційного обміну Чернігівської області з іншими країнами світу становили 1% загального обсягу міграційних переміщень у 2018 р. Домінував обмін мігрантами з Російською Федерацією та Білоруссю (56% прибулих і 49% вибулих). Популярними для виїзду були Німеччина та США, а найбільше прибулих зафіксовано з Грузії та Туреччини. Географія міграційного обміну представлена і такими країнами, як Австрія, Данія, Італія, Нідерланди, Чехія, Ізраїль, Індонезія, Ірак, Йорданія, Китай, Ліван, Сирія [7].

Перерозподіл населення в межах Чернігівської області відбувається за рахунок переміщень між міськими і сільськими територіями, внаслідок чого кількість міських жителів збільшилася на 108 осіб у 2018 р. У міграціях у напрямку до міських поселень із сільської місцевості переважають причини, пов'язані із навчанням, пошуком роботи, а також причини особистого та сімейного характеру. Одним із значущих для міських і сільських мігрантів є напрямок до столиці України. Сільське населення найчастіше не задоволене умовами жит-

тя у сільській місцевості, і для них більш привабливим є життя у місті, де більше можливостей для життєдіяльності та розвитку людини, а також працевлаштування. Значний відтік населення спрямований до м. Києва, який є одним з головних центрів притягнення робочої сили (59% мігрантів у міжрегіональних міграційних потоках). Це обумовило міграційне скорочення населення Чернігівської області (на 2247 осіб упродовж 2018 р.). Вибуття населення відбувається здебільшого з малих та середніх за людністю міських поселень та сільських поселень, які не мають перспектив соціально-економічного розвитку.

Міграційні процеси визначають вікову асиметрію у сфері зайнятості населення регіону. Більш рухливі особи працездатного віку у порівнянні з дітьми та пенсіонерами (у 2018 р. 13% усіх міграційних переміщень забезпечували особи віком 20-24 роки). Таким чином, міграційні процеси впливають на стан ринку праці Чернігівської області, знижуючи частку осіб працездатного віку у загальній чисельності населення.

Висновки. Дослідження демографічних факторів формування ринку праці Чернігівської області дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Головними демографічними факторами, які мають вплив на формування регіонального ринку праці є народжуваність, смертність та природний приріст. Чернігівська область характеризується скороченням чисельності населення (за період 1995-2018 рр. на 347,2 тис осіб або 25,4%); низьким рівнем народжуваності (7,4‰ у 2017 р.), стабільно високим рівнем смертності (18,4 ‰ у 2017 р.) і від'ємним природним приростом (-11,0‰), що звужує природну базу економічної активності населення регіону.

2. Внаслідок природного відтворення населення змінюється кількість економічно активного населення, яке формує базу пропозиції робочої сили на ринку праці. Протягом 2007-2017 рр. кількість економічно активного населення працездатного віку скоротилась на 6,0%. Економічна активність населення Чернігівської області суттєво відрізняються за місцем проживання та статтю. Зокрема, економічна активність міських мешканців працездатного

віку вища ніж сільських; економічна активність представників чоловічої статі є вищою на відміну від представниць жіночої статі.

3. Тривала тенденція скорочення чисельності населення Чернігівської області за рахунок низької народжуваності зумовила зменшення частки осіб допрацевдатного віку (з 19,5% у 1995 р. до 14,5% у 2017 р.) та зростання частки осіб післяпрацевдатного віку (з 24,9% у 1995 р. до 26,5% у 2017 р.). Фактор вікової структури населення негативно позначається на формуванні трудових ресурсів регіону, що виявляється, у зниженні резервів поповнення трудових ресурсів та їх старінні.

4. У Чернігівській області спостерігається переважання представниць жіночої статі над

чоловічою (54,6% проти 45,4%). Гендерна диспропорція (кількість жінок на кожну 1000 осіб чоловічої статі становила 1201 особа) викликає деформацію процесу відтворення населення, наслідком якої є гендерна нерівність на регіональному ринку праці.

5. Чернігівська область характеризується від'ємним міграційним приростом населення, здебільшого завдяки міжрегіональній міграції. Загрозливих масштабів набувають міжрегіональні трудові міграції, головним чином до м. Києва (59% міграційних переміщень), якими охоплена значна частина населення працевдатного віку економічно слабозрозвинених міських та сільських територій Чернігівської області.

Література:

1. [Безпала О.В.](#) Особливості розвитку ринку праці столичного суспільно-географічного району : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02. - К., 2009. 23 с.
2. [Левада О.М.](#) Суспільно-географічні основи формування та функціонування регіонального ринку праці сільської місцевості (на прикладі Запорізької області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02. - Одеса, 1999. 18 с.
3. [Запукхляк Н.І.](#) Суспільно-географічні засади функціонування ринку праці та зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02. - К., 2007. 17 с.
4. Мезенцева Н.І. Суспільно-географічний аналіз ринку праці в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2005. №51. С. 32-34.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області: веб-сайт. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua> (дата звернення: 17.04.2019).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.04.2019).
7. Офіційний сайт Чернігівської обласної державної адміністрації: веб-сайт. URL: <http://cg.gov.ua/index.php?id=4650&tp=0> (дата звернення: 17.04.2019).
8. Працеверсурсний потенціал Харківського регіону (суспільно-географічний аспект) [монографія] / Немець Л.М., Сільченко Ю.Ю., Немець К.А., Сеґіда К.Ю. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 186 с.
9. Сайчук В. С. Регіональний ринок праці Хмельницької області: суспільно-географічне дослідження та прогноз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02. - К., 2012. 20 с.

References:

1. Bezpala O.V. Osoblyvosti rozvytku rynku pratsi stolychnoho suspilno-geohrafichnoho raionu : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: 11.00.02. - K., 2009. 23 s.
2. Levada O.M. Suspilno-geohrafichni osnovy formuvannia ta funktsionuvannia rehionalnoho rynku pratsi silskoi mistsevosti (na prykladi Zaporizkoi oblasti) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: 11.00.02. - Odesa, 1999. 18 s.
3. Zapukhlyak N.I. Suspilno-geohrafichni zasady funktsionuvannia rynku pratsi ta zainiatosti naseleennia (na prykladi Ivano-Frankivskoi oblasti) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: 11.00.02. - K., 2007. 17 s.
4. Mezentseva N.I. Suspilno-geohrafichni analiz rynku pratsi v Ukraini. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heohrafiia. 2005. №51. S. 32-34.
5. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Chernihivskii oblasti: veb-sait. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua> (data zvernennia: 17.04.2019).
6. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy: veb-sait. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 17.04.2019).
7. Ofitsiyni sait Chernihivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii: veb-sait. URL: <http://cg.gov.ua/index.php?id=4650&tp=0> (data zvernennia: 17.04.2019).
8. Prateresursnyi potentsial Kharkivskoho rehionu (suspilno-geohrafichni aspekt) [monohrafiia] / Niemets L.M., Silchenko Yu.Iu., Niemets K.A., Sehida K.Iu. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina, 2014. 186 s.
9. Saichuk V. S. Rehionalnyi rynek pratsi Khmelnytskoi oblasti: suspilno-geohrafichne doslidzhennia ta prohnnoz : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: 11.00.02. - K., 2012. 20 s.

Аннотация:

Елена Афонина. ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО РЫНКА ТРУДА (НА ПРИМЕРЕ ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Изучение факторов, влияющих на рынок труда вызвано тем, что рабочая сила как главная производительная сила общества является важным фактором производства и её рациональное использование способствует повышению экономической эффективности. На современном этапе роль рабочей силы исключительно велика.

В статье изложены основные результаты исследования демографических процессов в Черниговской области, оказывающих непосредственное влияние на формирование трудовых ресурсов на региональном уровне. Раскрыт механизм влияния демографических факторов на формирование численности экономически

активного населення Черниговської області. Исследованы процессы естественного и механического движения населения, показано их влияние на формирование регионального рынка труда. Проведен сравнительный анализ половозрастной структуры населения с целью выявления гендерной и возрастной асимметрий на рынке труда.

Ключевые слова: демографический фактор, региональный рынок труда, трудовые ресурсы.

Abstract:

Olena Afonina. DEMOGRAPHIC FACTORS OF THE REGIONAL LABOR MARKET FORMATION (EVIDENCE FROM CHERNIHIV REGION)

The study of the factors affecting the labor market is of current interest, because the labor power is the main productive power of the society and an important factor in the manufacture. Moreover, its rational use contributes to the increase of economic efficiency. The contradiction and complexity of the situation on the labor market is that, on the one hand, the market has expanded the diversity of employment forms and places of labor application, thus increasing the possibility of self-realization of the population in the field of economics. On the other hand, institutional transformations and crisis phenomena in the Ukrainian society have caused significant losses of living labor. The issues of skilled personnel formation and efficiency of labor resources use intensified. The labor market is unbalanced, which does not contribute to a rational distribution of labor resources.

The article covers the main results of the study on the demographic processes in Chernihiv region, which have an impact on the labour force formation at the regional level. The significant factors of influence on the process of labour market formation in Chernihiv region are birth and death rates, natural population increase, gender and age structure of the population, migration processes.

It is proven that in Chernihiv region the process of population decline is sustainable, and it is defined as the combined effect of the processes of birth and death rates which have a direct impact on the labour market condition. Changes in birth rate influence the labour force after a certain period of time, and the change in death rate, especially among people of working age, has a negative impact on the change in the number of labour resources.

The influence of population replacement processes on the change in the economically active population is demonstrated. The economically active population forms the base of demand for labour force in the labour market. The long-term declining trend in the population of Chernihiv region owing to low birth rate caused the decline in share of the before working age population (14,5%) and the increase in share of the individuals being after working age (26,5%) and this is reflected in the decline of replenishment to the reserves by labour resources and their aging.

The article analyses the gender structure of the population of Chernihiv region. The structure reveals that there is higher population of women than men (54,6% and 45,4% respectively). Gender disproportion causes deformation of population replacement process and as a result there is gender inequality in the regional labour market.

The article shows the role of migration in the regional labour market formation in Chernihiv region. The region is characterized by the negative migratory population growth. Large-scale interregional labour migrations, mainly to Kyiv, cover a large part of the working age population of economically deprived urban and rural territories of Chernihiv region.

Key words: demographic factor, regional labour market, labour resources.

Надійшла 08.04.2019 р.

УДК 323.173 (913.4)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.12>

Владислав РІПА, Ірина ФІЛОНЕНКО, Юрій ФІЛОНЕНКО

СЕПАРАТИЗМ У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ: ОСНОВНІ ОСЕРЕДКИ

Стаття присвячена дослідженню проявів сепаратизму в Південно-Східній Азії. Серед країн даного регіону найбільш гострою проблема сепаратизму є у Таїланді, М'янмі, Індонезії та Філіппінах. У процесі написання статті розглянуто особливості виникнення сепаратизму в кожній із цих країн, його причини, форми прояву, осередки поширення та наслідки.

Головною причиною виникнення сепаратистських настроїв в усіх досліджуваних країнах стали етно-релігійні відмінності у складі їх населення. Дію цього чинника підсилювали причини історичні, політичні, соціально-економічні, іноді зовнішні впливи, що в сукупності призвело до появи потужних сепаратистських осередків.

У буддистському Таїланді такими осередками є мусульманські провінції Паттані, Яла, Наратхіват та Сонгхла, мешканці яких активно прагнуть до створення своєї держави Паттані. Тут діють радикально налаштовані сепаратистські угруповання – «Національний революційний фронт», «Ісламський рух моджахедів Паттані», «Об'єднана організація визволення Паттані». У населеній, переважно, буддистами М'янмі осередок активного сепаратизму сформувався на її заході у штаті Ракхайн (Аракан), де крім представників корінного бірманського субетносу – араканців, що сповідують буддизм, проживають представники найбільш чисельної мусульманської національної меншини в країні – рохінджа, які борються за незалежність. Кілька проблемних щодо сепаратизму регіонів є в Індонезії. Це провінції Іріан Джая (Західний Папуа) в західній частині острова Нова Гвінея, Ачех (Аче) на півночі острова Суматра, Східний Тимор (Тимор-Лешті) (до 2002 року, поки не відбулося проголошення незалежності Східного Тимору) та заселені християнами Південно-